

**Jerzy Wyrzykowski**

Uniwersytet Wrocławski  
Zakład Geografii Regionalnej i Turystyki  
50-137 Wrocław, pl. Uniwersytecki 1  
tel. (071) 3752243  
wyrzykowski@geogr.uni.wroc.pl

**MIEJSCE BULGARII NA RYNKU  
TURYSTYCZNYM EUROPY  
ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ**

**BULGARIA ON THE CENTRAL  
AND EASTERN EUROPE  
TOURISM MARKET**

**1. WPROWADZENIE**

**1. INTRODUCTION**

Europa Środkowa i Wschodnia stanowi jeden z regionów turystyki międzynarodowej, uwzględniony także w statystyce Światowej Organizacji Turystycznej. W niniejszym ujęciu, odbiegającym nieco od proponowanego przez WTO, w jego skład zaliczono 20 byłych socjalistycznych krajów europejskich, które zajmują 2/3 ogólnej powierzchni kontynentu. W okresie powojennym we wszystkich tych krajach, poza była Jugosławią, dominował model turystyki socjalnej, zaś turystyka krajowa stanowiła główną część ruchu turystycznego. Rozwój zagranicznej turystyki przyjazdowej, któremu większą uwagę, poza Jugosławią, poświęcili takie kraje, jak Węgry, dawna Czechosłowacja, Bułgaria, a także Rumunia, traktowany był głównie jako czynnik równoważący bilans dewizowy.

Zmiany polityczne, społeczne i gospodarcze przełomu lat 80. i 90. ubiegłego wieku, wprowadzenie zasad gospodarki rynkowej do gospodarki turystycznej, rozpad Związku Radzieckiego, Czechosłowacji i dawnej Jugosławii, zmieniły w sposób zasadniczy podejście do rozwoju turystyki, w tym zagranicznej turystyki przyjazdowej. Większość krajów uznała, że turystyka stanowić powinna ważny dział gospodarki narodowej i podjęła działania na rzecz dostosowania gospodarki turystycznej do wymagań rynkowych. Wyraża się to m.in. większą troską o walory przyrodnicze i kulturowe, o objęcie ich ochroną prawną i przystosowaniem dla turystyki, promocją atrakcji turystycznych i wprowadzaniem ich do światowych katalogów.

Central and Eastern Europe is an international tourism region included in the statistics of the *World Tourism Organization* and in this article it is assumed that it consists of the 20 former socialist countries which take up two thirds of the overall continental area. In the post-war period in all these countries, except Yugoslavia, social tourism (mostly national) was dominant. The development of inward foreign tourism, treated seriously in Yugoslavia, Hungary, Czechoslovakia, Bulgaria and Romania, was seen mainly as a foreign exchange balancing factor.

The political, social and economic changes at the turn of the 1990s which introduced the market economy into tourism, and the dissolution of the Soviet Union, Czechoslovakia and Yugoslavia, altered considerably attitudes to the development of tourism including inward foreign tourism. The majority of countries decided that tourism should be an important sector of the national economy and took steps towards adjusting the tourism economy to market requirements. This showed in an increased care for natural and cultural assets, in giving them legal protection and adapting them for tourism, in the promotion of tourism attractions and their presence on world lists of tourism sites, restructuring the tourism infrastructure in

gów turystycznych, restrukturyzacją bazy turystycznej w celu podniesienia jej standardu i dostosowania do potrzeb turystyki komercyjnej.

W pierwszym okresie, do przełomu lat 80. i 90. ubiegłego wieku, Bułgaria stała się ważnym celem turystyki międzynarodowej, przede wszystkim turystów z kraju obozu socjalistycznego. W drugiej połowie lat 80. liczba odwiedzających z zagranicy wzrosła do 10 mln, liczba turystów do 4,5 mln osób, zaś liczba noclegów udzielonych turystom zagranicznym osiągnęła 20 mln (WYRZYKOWSKI 1995). Ponad 80% noclegów wykorzystywali turyści z krajów socjalistycznych (BACHVAROV 2006). Na wydatki na turystykę zagraniczną własnych obywateli Bułgaria przeznaczala w tym okresie od kilkudziesięciu do ponad 100 mln USD rocznie.

Po zmianach polityczno-społecznych i gospodarczych w regionie w latach 90. liczba przyjeżdżających do Bułgarii zdecydowanie zmalała. Prawie zupełnie zrezygnowali z przyjazdów mieszkańcy dawnych krajów socjalistycznych, a także krajów sąsiednich – Turcji i Grecji. Na w miarę stabilnym poziomie utrzymały się przyjazdy z krajów Unii Europejskiej, w szczególności Niemców i Anglików (BACHVAROV 2006). Wydatki na wyjazdy zagraniczne Bułgarów znacznie się obniżyły. Ponowny wzrost wielkości zagranicznej turystyki przyjazdowej do Bułgarii i wyjazdów zagranicznych Bułgarów odnotowuje się od końca lat 90.

## 2. POTENCJAŁ TURYSTYCZNY BUŁGARII NA TLE INNYCH PAŃSTW EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Największą powierzchnią i liczbą ludności dysponują Rosja, Ukraina i Polska. Bułgaria zajmuje piątą pozycję pod względem powierzchni i siódmą pod względem liczby ludności. Produkt krajowy brutto w przeliczeniu na 1 mieszkańca jest najwyższy w Słowenii, Polsce, Czechach i na Węgrzech. Bułgaria zajmuje 12. pozycję, ze stosunkowo skromnym wskaźnikiem 3,3 tys. USD na 1 mieszkańca (tab. I).

Potencjał turystyczny poszczególnych krajów Europy Środkowej i Wschodniej wyrazić można m.in. liczbą parków narodowych, liczbą obiektów wpisanych na listę dziedzictwa światowego UNESCO oraz liczbą atrakcji turystycznych ujętych na mapie „International tourism attractions in Central and South-Eastern Europe” (1998).

order to raise its standard and adapting it to the needs of commercial tourism.

In the first period, until this turn, Bulgaria had become an important international tourism destination, mainly for tourists from the socialist bloc. In the second half of the 1980s the numbers crossing the border rose to 10 mln, the number of tourists to 4.5 mln, and the number of beds sold to foreign tourists reached 20 mln (WYRZYKOWSKI 1995). Over 80% of the beds were used by tourists from socialist countries (BACHVAROV 2006). At that time foreign tourism by Bulgarian citizens cost the country up to 100 mln and more US dollars annually.

In the 1990s after the political, social and economic changes had taken place, the number of visitors coming to Bulgaria visibly decreased and the citizens of former socialist countries, as well as neighbouring Turkey and Greece, stopped coming almost completely. Arrivals from European Union countries, especially from Germany and Great Britain, remained relatively stable (BACHVAROV 2006) but the amount of money Bulgarians spent on travelling abroad considerably decreased. An increase in inward foreign tourism and in Bulgarian outward tourism was noted from the late 1990s onwards.

## 2. THE TOURISM POTENTIAL OF BULGARIA CONTRASTED WITH OTHER CENTRAL AND EASTERN EUROPE COUNTRIES

The countries with the largest areas and populations are Russia, Ukraine and Poland, while Bulgaria comes fifth as regards area and seventh for population. The gross national product per citizen is highest in Slovenia, Poland, the Czech Republic and Hungary, while Bulgaria is 12<sup>th</sup> with 3,300 US dollars per citizen (table I).

The tourism potential of individual countries in Central and Eastern Europe can be expressed by the number of national parks, UNESCO world heritage list sites and the attractions on the map entitled *International tourism attractions in Central and South-Eastern Europe* (1998).

T a b e l a I. Ogólna charakterystyka krajów Europy Środkowej i Wschodniej

Nazwa kraju	Powierzchnia (w tys. km <sup>2</sup> )	Ludność (w mln)	PKB/1 mieszkańca (w USD)	Członkostwo w UE
Albania	28,7	3,1	2 461	nie
Białoruś	207,6	9,8	2 775	nie
Bośnia i Hercegowina	51,2	3,5	2 423	nie
Bułgaria	111,0	7,8	3 328	tak
Chorwacja	56,6	4,5	8 345	nie
Czarnogóra	13,8	0,6	2 113	nie
Czechy	78,9	10,2	12 106	tak
Estonia	45,2	1,3	9 727	tak
Litwa	65,3	3,4	7 511	tak
Łotwa	64,6	2,3	7 193	tak
Macedonia	25,7	2,0	2 431	nie
Mołdawia	33,8	4,0	825	nie
Polska	312,7	38,2	13 300	tak
Rosja (Fed. Rosyjska)	17 075,4	143,5	5 369	nie
Rumunia	238,4	21,6	4 539	tak
Serbia	88,4	10,0	3 139	nie
Słowacja	49,0	5,4	8 647	tak
Słowenia	20,3	2,0	17 066	tak
Ukraina	603,7	46,7	1 727	nie
Węgry	93,0	10,1	11 217	tak

Źródło: Encyklopedia..., 2007.

T a b e l a I. Ogólna charakterystyka krajów Europy Środkowej i Wschodniej

Nazwa kraju	Powierzchnia (w tys. km <sup>2</sup> )	Ludność (w mln)	PKB/1 mieszkańca (w USD)	Członkostwo w UE
Albania	28,7	3,1	2 461	nie
Białoruś	207,6	9,8	2 775	nie
Bośnia i Hercegowina	51,2	3,5	2 423	nie
Bułgaria	111,0	7,8	3 328	tak
Chorwacja	56,6	4,5	8 345	nie
Czarnogóra	13,8	0,6	2 113	nie
Czechy	78,9	10,2	12 106	tak
Estonia	45,2	1,3	9 727	tak
Litwa	65,3	3,4	7 511	tak
Łotwa	64,6	2,3	7 193	tak
Macedonia	25,7	2,0	2 431	nie
Mołdawia	33,8	4,0	825	nie
Polska	312,7	38,2	13 300	tak
Rosja (Fed. Rosyjska)	17 075,4	143,5	5 369	nie
Rumunia	238,4	21,6	4 539	tak
Serbia	88,4	10,0	3 139	nie
Słowacja	49,0	5,4	8 647	tak
Słowenia	20,3	2,0	17 066	tak
Ukraina	603,7	46,7	1 727	nie
Węgry	93,0	10,1	11 217	tak

Źródło: Encyklopedia..., 2007.

T a b e l a II. Zestawienie ilościowe parków narodowych i obiektów dziedzictwa światowego UNESCO w krajach Europy Środkowej i Wschodniej

Nazwa kraju	Liczba parków narodowych	Liczba obiektów dziedzictwa światowego UNESCO
Albania	12	2
Białoruś	4	4
Bośnia i Hercegowina	2	1
Bułgaria	3	9
Chorwacja	8	6
Czarnogóra	4	2
Czechy	4	12
Estonia	5	2
Litwa	5	4
Łotwa	5	2
Macedonia	2	1
Mołdawia	–	1
Polska	23	13
Rosja	4	22 <sup>1</sup>
Rumunia	11	7
Serbia	5	3
Słowacja	9	5
Słowenia	1	1
Ukraina	11	3
Węgry	10	8
Ogółem	128	108

<sup>1</sup> Rosja z częścią azjatycką.Źródło: [http://en.wikipedia.org/wiki/list\\_of\\_national\\_parks](http://en.wikipedia.org/wiki/list_of_national_parks) i inne strony internetowe (dla Albanii, Bułgarii i Ukrainy).

Łączna liczba parków narodowych w Europie Środkowej i Wschodniej wynosi obecnie 128. Największą liczbę parków narodowych utworzono do

T a b e l e II. National parks and UNESCO world heritage sites in the countries of Central and Eastern Europe

Country	No of national parks	No of UNESCO world heritage sites
Albania	12	2
Belarus	4	4
Bosnia & Herzegovina	2	1
Bulgaria	3	9
Croatia	8	6
Czech Republic	4	12
Estonia	5	2
Hungary	10	8
Latvia	5	4
Lithuania	5	2
Macedonia	2	1
Moldavia	–	1
Montenegro	4	2
Poland	23	13
Romania	11	7
Russia	4	22 <sup>1</sup>
Serbia	5	3
Slovakia	9	5
Slovenia	1	1
Ukraine	11	3
Total	128	108

<sup>1</sup> Russia including the Asiatic partS o u r c e: [http://en.wikipedia.org/wiki/list\\_of\\_national\\_parks](http://en.wikipedia.org/wiki/list_of_national_parks) and other websites (for Albania, Bulgaria and Ukraine)

The current overall number of national parks in Central and Eastern Europe is 128 with the largest number in Poland,

tej pory w Polsce, Albanii, Rumunii i na Ukrainie, żadnego parku nie posiada jeszcze Mołdawia. Bułgaria ma trzy parki narodowe, a ponadto dziewięć parków natury. Zauważyć należy, że informacje internetowe podają bardzo różne liczby parków w poszczególnych krajach, a oficjalna internetowa lista IUCN pochodzi sprzed kilkunastu lat. Parkami narodowymi Bułgarii są: Centralny Bałkański Park Narodowy, Park Narodowy Pirinu i Park Narodowy Rila. Położona w pobliżu Sofii Witosza ma status parku natury (tab. II).

Łączna liczba obiektów dziedzictwa kulturowego i naturalnego UNESCO wynosi 108 (tab. II). Największą liczbę obiektów posiadają Rosja (z częścią azjatycką), Czechy i Polska. Bułgaria zajmuje pod tym względem czwarte miejsce w regionie. Status obiektu dziedzictwa światowego posiadają: Cerkiew Bojańska k. Sofii, Jeździec Tracki z Madary, zespół cerkwi wykutych w skale w Iwanowie, Grobowiec Tracki z Kazanlyku, zabytkowe miasto Nesebyr, rezerwat przyrody Srebyrna, Park Narodowy Pirinu, Monastyr Rilski i Grobowiec Tracki w Swesztari.

Mapa „International tourism attractions in Central and South-Eastern Europe” została opracowana przez międzynarodowy zespół badawczy pod kierunkiem JORDANA i in. (1999). Na obszarze zbliżonym do Europy Środkowej i Wschodniej, do kategorii „atrakcje światowe” zaliczono Pragę (Czechy) i deltę Dunaju (Rumunia), do kategorii „europejskie atrakcje” – 24 miejsca, do kategorii „ważne atrakcje międzynarodowe” – 346 i do innych międzynarodowych atrakcji – 1033 miejsca. Mapa zaadresowana była m.in. do potencjalnych inwestorów w zakresie przemysłu turystycznego. Największa liczba atrakcji związana jest z Polską, Rumunią i Czechami. Bułgarii przypisano dwie „europejskie atrakcje” (Rilski Manastir, Veliko Turnovo), 33 „ważne atrakcje międzynarodowe” (Aladża, Aleko, Arbanasi, Bačkovo, Bojana, Borovec, Centralny Bałkan, Čudnite Mostowe, Devetaška Peštera, Haskovo, Hisarja, Ivanovo, Kasanlak, Koprivštica, Madara, Mezek, Nesebâr, Pamporovo, Pliska, Plovdiv, Pobiti Kamani, Pomorie, Razgrad, Rila, Ropotamo, Sapareva Banja, Sinite Kamani, Snežanka, Sofija, Sozopol, Sweštari, Trojan, Varna) i 76 z kategorii „inne atrakcje międzynarodowe” (tab. III).

Potencjał walorów turystycznych Bułgarii stawia ją w grupie kilku najbardziej atrakcyjnych krajów Europy Środkowej i Wschodniej. W turystyce międzynarodowej szczególnie mocno należy pod-

Albania, Romania and Ukraine while Moldavia does has none. In Bulgaria there are three such parks and nine 'nature parks'. It should be noted that data from the internet quotes a differing figures for individual countries while the official IUCN internet list dates from several years back. The national parks in Bulgaria are Central Balkan, Pirin and Rila while Vitosha Mountain near Sofia has the status of a 'nature park' (table II).

The overall number of cultural and natural heritage sites placed on the UNESCO list in the region is 108 (table II) of which the largest number are found in Russia (including the Asiatic part), the Czech Republic and Poland. Bulgaria comes fourth in this respect including the following: Boyana Orthodox Church near Sofia, the Thracian Rider from Madara, a complex of Orthodox churches cut in the rock in Ivanovo, the Thracian Tomb from Kazanlak, the historical town of Nesebar, the Srebarna nature reserve, Pirin National Park, Rila Monastery and the Thracian Tomb in Sveshtari.

The *International tourism attractions in Central and South-Eastern Europe* map was prepared by an international research team supervised by Jordan (1999) and addressed at potential investors in the tourism industry. In the category 'World attractions' were Prague (the Czech Republic) and the Danube Delta (Romania), there were 24 in the category 'European attractions', 346 in the category 'Important international attractions' and 1033 in the category 'Other international attractions'. The largest number occur in Poland, Romania and the Czech Republic. Bulgaria possesses two 'European attractions' (Rila Monastery, Veliko Turnovo), 33 'Important international attractions' (Ala-džha, Aleko, Arbanasi, Bačkovo, Boyana, Borovets, Central Balkan, Čudnite mostove, Devetaška Peštera, Haskovo, Hisarya, Ivanovo, Kasanlak, Koprivshitsa, Madara, Mezek, Nesebâr, Pamporovo, Pliska, Plovdiv, Pobiti kamani, Pomorie, Razgrad, Rila, Ropotamo, Sapareva banya, Sinite kamani, Snežanka, Sofia, Sozopol, Sweštari, Troyan, Varna) and 76 'Other international attractions' (table III).

The potential of Bulgaria's tourism attractions is one of the greatest in Central and Eastern Europe while in international

T a b e l a III. Potencjał turystyczny Europy Środkowej i Wschodniej w świetle opracowania Austriackiego Instytutu Europy Środkowej i Południowo-Wschodniej

Kraj	Liczba atrakcji międzynarodowych			
	kategori I	kategori II	kategori III	kategori IV
Albania	–	–	9	28
Białoruś	–	1	8	38
Bośnia i Hercegowina	–	1	10	25
Bulgaria	–	2	33	76
Chorwacja	–	2	16	59
Czarnogóra	–	–	14	22
Czechy	1	2	25	115
Estonia <sup>1</sup>				
Litwa <sup>2</sup>	–	1	5	11
Łotwa <sup>1</sup>				
Macedonia	–	–	8	29
Moldawia	–	–	6	23
Polska	–	7	83	162
Rosja <sup>1</sup>				
Rumunia	1	1	42	129
Serbia	–	–	18	62
Słowacja	–	1	23	47
Słowenia	–	2	7	27
Ukraina <sup>2</sup>	–	2	15	117
Węgry	–	2	25	64
Ogółem	2	24	347	1 033

<sup>1</sup> Kraje nieujęte na mapie, <sup>2</sup> kraje ujęte tylko częściowo.

Źródło: *International...* 1999.

kreślić walory wypoczynkowe wybrzeża czarnomorskiego. W opracowanej na początku lat 90. ubiegłego wieku liście 10. najbardziej popularnych miejscowości wypoczynkowych tej części Europy (PIETRASZEWSKA, WYRZYKOWSKI 1993) znalazły się trzy kąpieliska czarnomorskie Bułgarii: Zlatni Pjasáci, Slâncëv Briag i Družba.

### 3. STAN ZAGRANICZNEJ TURYSTYKI PRZYJAZDOWEJ DO BUŁGARII NA TLE INNYCH KRAJÓW REGIONU

W 2004 r. najwięcej cudzoziemców przyjechało do Czech, Polski i na Węgry. Wprawdzie brak jest danych dla Chorwacji, ale biorąc pod uwagę inne wskaźniki, spodziewać się można, że liczba przyjeżdżających cudzoziemców była tam również bardzo duża (tab. IV). Liczba odwiedzających Bułgarię, pomimo tendencji wzrostowych (2000 r. – 3,5 mln osób, 2001 – 5,1 mln, 2002 – 5,6 mln, 2003 – 6,2 mln), była kilkakrotnie niższa niż w tych krajach. Znacznie korzystniej wypada natomiast porównanie szacunkowej liczby turystów oraz liczby udzielonych noclegów turystom zagranicznym. Pod tym względem Bułgaria zaj-

T a b e l e III. Tourism potential of Central and Eastern Europe based on research by the Austrian *Institute of Central and South-Eastern Europe*

Country	No of international attractions			
	Cat. I	Cat. II	Cat. III	Cat. IV
Albania	–	–	9	28
Belarus	–	1	8	38
Bosnia & Herzegovina	–	1	10	25
Bulgaria	–	2	33	76
Croatia	–	2	16	59
Czech Republic	1	2	25	115
Estonia <sup>2</sup>				
Hungary	–	2	25	64
Latvia <sup>1</sup>				
Lithuania <sup>2</sup>	–	1	5	11
Macedonia	–	–	8	29
Moldavia	–	–	6	23
Montenegro	–	–	14	22
Poland	–	7	83	162
Romania	1	1	42	129
Russia <sup>1</sup>				
Serbia	–	–	18	62
Slovakia	–	1	23	47
Slovenia	–	2	7	27
Ukraine <sup>2</sup>	–	2	15	117
Total	2	24	347	1 033

<sup>1</sup> Countries not found on the map. <sup>2</sup> Countries found only in part.

Source: *International...* 1999.

tourism the recreational assets of the Black Sea coast should particularly be emphasized. On the list of ten most popular recreational destinations in this part of Europe, compiled in the early 1990s (PIETRASZEWSKA & WYRZYKOWSKI 1993), there are three Bulgarian Black Sea resorts: Zlatni Pjasáci, Slâncëv Bryag and Družba.

### 3. FOREIGN TOURISM IN BULGARIA CONTRASTED WITH OTHER COUNTRIES IN THE REGION

In 2004 the majority of inward foreign tourists went to the Czech Republic, Poland, and Hungary. There is no data regarding Croatia, but considering other indicators it can be expected that the number was also very high there (table IV). The number of visitors to Bulgaria, despite its tendency to grow (2000 – 3.5 mln, 2001 – 5.1 mln, 2002 – 5.6 mln, 2003 – 6.2 mln), was several times smaller than those countries mentioned above. On the other hand, a comparison of the estimated number of tourists and the number of nights spent

muje miejsce w pierwszej piątce krajów regionu, z liczbą 4,6 mln turystów i 9,1 mln udzielonych noclegów. Oznacza to, że zagraniczna turystyka przyjazdowa do Bułgarii wyrażona szacunkową liczbą turystów osiągnęła poziom z lat 80. ubiegłego wieku, choć liczba odwiedzających i liczba noclegów udzielonych turystom zagranicznym jest jeszcze na poziomie połowy wielkości z tamtych lat.

T a b e l a IV. Stan turystyki zagranicznej w krajach Europy Środkowej i Wschodniej w 2004 r.

Kraj	Odwiedzający (w tys. osób)	Turyści (w tys. osób)*	Korzystający z bazy noclegowej (w tys.)	Udzielone noclegi (w tys.)
Albania	645,4			
Białoruś	44,0			
Bośnia i Hercegowina			190,3	
Bulgaria	6 981,6	4 630		9 142,2 <sup>1</sup>
Chorwacja		7 912		42 516,3
Czarnogóra				
Czechy	95 897,7	6 061		19 980,5
Estonia	3 377,8 <sup>1</sup>	1 750		1 374,4
Litwa	3 635,3	1 800	590,0	1 113,1
Łotwa	3 033,4	1 080	545,4	1 200,6
Macedonia			165,3	360,6
Moldawia				
Polska	61 917,8	14 290	3 934,1	9 312,9
Rosja <sup>2</sup>	22 064,2			
Rumunia	6 600,1		1 359,5	3 210,6
Serbia		580 <sup>3</sup>	579,9 <sup>3</sup>	1 714,9 <sup>3</sup>
Słowacja		1 401	1 401,2	4 675,0
Słowenia		1 499	1 498,8	4 362,8
Ukraina	12 513,9 <sup>1</sup>	15 629(?)		
Węgry	31 412,5 <sup>1</sup>	12 212	3 269,9	10 508,1

<sup>1</sup> Dane z 2003 r., <sup>2</sup> dane dla całej Federacji Rosyjskiej, <sup>3</sup> łącznie z Czarnogórą.

Ź r ó d ł o: *Yearbook...* 2006; \* szacunek liczby turystów za: BARTOSZEWICZ i SKALSKA, 2006, powołujących się na UNWTO.

Wśród narodowości odwiedzających Bułgarię dominują: Macedończycy, Serbowie (z Czarnogórcami), Grecy, Turcy, Niemcy i Rumuni. Stanowią oni 2/3 ogólnej liczby odwiedzających (tab. V).

Inaczej wygląda struktura narodowościowa turystów zagranicznych w Bułgarii pod względem liczby udzielonych im noclegów w 2003 r. Blisko połowa (45,6%) noclegów przypada na Niemców, dalsze 11,5% na Anglików i 7,8% na Rosjan (tab. VI). Poza tym znaczniejszy udział w wykorzystaniu noclegów mają jeszcze Szwedzi, Finowie, Izraelici, Belgowie i Duńczycy.

by them appears more positive. In this respect Bulgaria is in the top five countries of the region with 4.6 mln tourists and 9.1 mln nights. This means that foreign inward tourists to Bulgaria (expressed by the estimated number of tourists) has reached the level recorded in the 1980s, although the number of visitors and the number of nights spent by foreign tourists is still half the number of that period.

T a b e l e IV. Foreign tourism in the countries of Central and Eastern Europe in 2004

Country	No crossing borders ('000s)	No of tourists ('000s)	No of hotel guests ('000s)	No of beds sold
Albania	645.4			
Belarus	44.0			
Bosnia & Herzegovina			190.3	
Bulgaria	6 981.6	4 630		9 142.2 <sup>1</sup>
Croatia		7 912		42 516.3
Czech Republic	95 897.7	6 061		19 980.5
Estonia	3 377.8 <sup>1</sup>	1 750		1 374.4
Hungary	31 412.5 <sup>1</sup>	12 212	3 269.9	10 508.1
Latvia	3 635.3	1 800	590.0	1 113.1
Lithuania	3 033.4	1 080	545.4	1 200.6
Macedonia			165.3	360.6
Moldavia				
Montenegro				
Poland	61 917.8	14 290	3 934.1	9 312.9
Romania	6 600.1		1 359.5	3 210.6
Russia <sup>2</sup>	22 064.2			
Serbia		580 <sup>3</sup>	579.9 <sup>3</sup>	1 714.9 <sup>3</sup>
Slovakia		1 401	1 401.2	4 675.0
Slovenia		1 499	1 498.8	4 362.8
Ukraine	12 513.9 <sup>1</sup>	15 629(?)		

<sup>1</sup> Data from 2003; <sup>2</sup> data for all of the Russian Federation; <sup>3</sup> including Montenegro.

S o u r c e: *Yearbook...* 2006; \* – estimated number of tourists from BARTOSZEWICZ & SKALSKA, 2006 based on UNWTO.

The nationalities most frequently visiting Bulgaria are: Macedonians, Serbs (including tourists from Montenegro), Greeks, Turks, Germans and Romanians which together constitute two thirds of the overall number of visitors (table V).

The nationality structure of foreign tourists in Bulgaria in 2003 differs as regards the number of nights spent. Nearly half (45.6%) of the overall number are German, a further 11.5% – British and 7.8% – Russians (table VI). Figures for Swedes, Finns, Israelis, Belgians and Danes are also significant.

T a b e l a V. Ważniejsze narodowości cudzoziemców odwiedzających Bułgarię w 2004 r.

Kraj	Odwiedzający (w tys.)	% ogółu odwiedzających
Macedonia	857,9	12,3
Serbia z Czarnogórą	853,1	12,2
Grecja	803,3	11,5
Turcja	760,9	10,9
Niemcy	719,8	10,3
Rumunia	612,6	8,8
Wielka Brytania	278,8	4,0
Polska	236,4	3,4
Węgry	194,5	2,8
Czechy	171,7	2,5
Słowacja	157,5	2,3
Rosja	152,1	2,2
Szwecja	107,6	1,5
Holandia	107,2	1,5

Źródło: Yearbook... 2006.

T a b e l e V. The main nationalities of foreigners visiting Bulgaria in 2004

Country	Visitors ('000s)	% of the overall number of visitors
Macedonia	857.9	12.3
Serbia with Montenegro	853.1	12.2
Greece	803.3	11.5
Turkey	760.9	10.9
Germany	719.8	10.3
Romania	612.6	8.8
Great Britain	278.8	4.0
Poland	236.4	3.4
Hungary	194.5	2.8
Czech Republic	171.7	2.5
Slovakia	157.5	2.3
Russia	152.1	2.2
Sweden	107.6	1.5
The Netherlands	107.2	1.5

Source: Yearbook... 2006.

T a b e l a VI. Ważniejsze narodowości turystów zagranicznych wykorzystujących bazę noclegową Bułgarii w 2003 r.

Kraj	Wykorzystane noclegi (w tys.)	% ogółu wykorzystanych noclegów
Niemcy	4 173,3	45,6
Wielka Brytania	1 053,2	11,5
Rosja	714,5	7,8
Szwecja	404,0	4,4
Finlandia	247,1	2,7
Izrael	237,2	2,6
Belgia	237,1	2,6
Dania	209,9	2,3
Grecja	115,9	1,3
Czechy	103,6	1,1
Macedonia	103,3	1,1

Źródło: Yearbook... 2006.

T a b e l e VI. The main nationalities of foreign tourists staying in Bulgarian hotels in 2003

Country	Accommodation used ('000s)	% of all accommodation used
Germany	4 173.3	45.6
Great Britain	1 053.2	11.5
Russia	714.5	7.8
Sweden	404.0	4.4
Finland	247.1	2.7
Israel	237.2	2.6
Belgium	237.1	2.6
Denmark	209.9	2.3
Greece	115.9	1.3
Czech Republic	103.6	1.1
Macedonia	103.3	1.1

Source: Yearbook... 2006.

Wpływy z zagranicznej turystyki przyjazdowej w wybranych krajach Europy Środkowej i Wschodniej przedstawia tab. VII. Największe wpływy posiada Chorwacja, Polska, Rosja, Czechy i Węgry. Bułgaria zajmuje szóstą pozycję, z wpływami 2,2 mld USD.

#### 4. WYDATKI NA WYJAZDY ZAGRANICZNE WŁASNYCH OBYWATELI W KRAJACH REGIONU

Wyjazdy zagraniczne Bułgarów ustabilizowały się na poziomie 3–4 mln podróży. Głównymi kierunkami wyjazdów są kraje sąsiednie: Turcja, Grecja i Macedonia (BACHVAROV 2006). Wydatki na podróże zagraniczne Bułgarów wyniosły w 2004 r.

Income from foreign inward tourism in selected countries of Central and Eastern Europe is presented in table VII. The largest income is recorded in Croatia, Poland, Russia, the Czech Republic and Hungary with Bulgaria coming sixth at 2.2 billion US dollars.

#### 4. EXPENDITURE ON OUTWARD FOREIGN TOURISM IN THE REGION

The number of foreign trips made by Bulgarians comes to 3–4 mln with the main directions of travel being to neighbouring countries: Turkey, Greece and Macedonia (BACHVAROV 2006). Expenditure on these

963 mln USD (BARTOSZEWICZ, SKALSKA 2006). Dla porównania, wydatki te w wybranych krajach omawianego regionu wyniosły (w mln USD): Białoruś – 524, Bośnia i Hercegowina – 126, Chorwacja – 850, Czechy – 2271, Estonia – 365, Litwa – 637, Łotwa – 377, Macedonia – 55, Mołdawia – 135, Polska – 3861, Rosja – 15 730, Rumunia – 530, Słowacja – 745, Słowenia – 911, Ukraina – 996, Węgry – 2 864.

Wynika z tego, że Bułgaria jest szóstym krajem regionu pod względem łącznych wydatków na wyjazdy zagraniczne swoich obywateli. Warto ponadto zauważyć stosunkowo skromne wpływy z zagranicznej turystyki przyjazdowej w Rosji (tab. VII) i duże wydatki na wyjazdy zagraniczne swoich obywateli rysuje się duży deficyt finansowy tego kraju związany z turystyką zagraniczną.

trips in 2004 reached 963 mln dollars (BARTOSZEWICZ & SKALSKA 2006). Here are the costs recorded in other selected countries of the region (in mlns of US dollars): Belarus – 524, Bosnia & Herzegovina – 126, Croatia – 850, Czech Republic – 2271, Estonia – 365, Lithuania – 637, Latvia – 377, Macedonia – 55, Moldavia – 135, Poland – 3861, Russia – 15730, Romania – 530, Slovakia – 745, Slovenia – 911, Ukraine – 996, Hungary – 2864.

Bulgaria is the sixth country in the region as regards overall expenditure on foreign trips abroad made by its citizens. It is also worth noticing that in Russia the income from foreign inward tourism is relatively low (table VII), while expenditure on trips abroad made by its citizens is high suggesting a serious financial deficit.

T a b e l a VII. Wpływy z zagranicznej turystyki przyjazdowej w krajach Europy Środkowej i Wschodniej w 2004 r. (w mln USD)

Kraj	Wpływy z zagranicznej turystyki przyjazdowej
Albania	
Białoruś	287
Bośnia i Hercegowina	490
Bułgaria	2 168
Chorwacja	6 848
Czarnogóra	.
Czechy	4 169
Estonia	806
Litwa	778
Łotwa	267
Macedonia	72
Mołdawia	95
Polska	5 828
Rosja	5 226
Rumunia	505
Serbia	.
Słowacja	901
Słowenia	1 630
Ukraina	1 141
Węgry	4 061

Ź r ó d ł o: BARTOSZEWICZ i SKALSKA, 2006, powołujący się na materiały UNWTO.

T a b l e VII. Income from inward foreign tourism in the countries of Central and Eastern Europe in 2004 (US dollars)

Country	Income from inward foreign tourism
Albania	
Belarus	287
Bosnia & Herzegovina	490
Bulgaria	2 168
Croatia	6 848
Czech Republic	4 169
Estonia	806
Hungary	4 061
Latvia	267
Lithuania	778
Macedonia	72
Moldavia	95
Montenegro	
Poland	5 828
Romania	505
Russia	5 226
Serbia	.
Slovakia	901
Slovenia	1 630
Ukraine	1 141

S o u r c e: BARTOSZEWICZ & SKALSKA, 2006 based on UNWTO materials.

## 5. PODSUMOWANIE

Bułgaria jest średniej wielkości krajem Europy Środkowej i Wschodniej o dużym potencjale turystycznym, w którym szczególną rolę odgrywają walory wypoczynkowe wybrzeża czarnomorskiego. W ramach dawnego obozu krajów socjalistycznych Bułgaria była, obok Jugosławii, głównym ce-

## 5. SUMMARY

Bulgaria is a medium-size country in Central and Eastern Europe with a large tourism potential, and where the recreational assets of the Black Sea coast seem to play a particularly important role. In the former socialist bloc Bulgaria



lem turystycznym regionu w urlopowej turystyce wypoczynkowej. Po wyraźnym kryzysie zagranicznej turystyki przyjazdowej do Bułgarii, związanym ze zmianami politycznymi, gospodarczymi i społecznymi w regionie na przełomie lat 80 i 90. ubiegłego wieku, Bułgaria stopniowo odzyskuje swoją pozycję na europejskim rynku turystycznym. Aktualnie zaliczyć ją można do pierwszej piątki krajów Europy Środkowej i Wschodniej o najbardziej rozwiniętej turystyce zagranicznej. Głównym regionem turystyki międzynarodowej w Bułgarii jest nadal wybrzeże Morza Czarnego, z którym wiąże się 75% ogólnej liczby noclegów wykorzystywanych przez turystów zagranicznych i 50% noclegów wykorzystywanych w turystyce krajowej. Bułgaria jest również znaczącym źródłem turystyki zagranicznej, gdyż przeznaczają na wyjazdy zagraniczne swoich obywateli blisko 1 mld USD rocznie.

was, next to Yugoslavia, the main tourism destination as regards holiday tourism. After a clear crisis in foreign inward tourism in Bulgaria, resulting from the political, economic and social changes at the turn of the 1990s, the country is gradually recovering its position on the European tourism market. Currently it is among the top five most developed in Central and Eastern Europe. The main international tourism area is still the Black Sea coast with 75% of the overall number of nights and 50% of Bulgarian citizens. Bulgaria is also a significant source of outward foreign tourism, its citizens spending nearly one billion US dollars on trips abroad.

#### BIBLIOGRAFIA – BIBLIOGRAPHY

- BACHVAROV, M., 2006, *Tourism in Bulgaria*, [w:] *Tourism in the New Europe. The Challenges and Opportunities of EU Enlargement*, D. Hall, M. Smith and B. Marciszewska (ed.), CAB International, 241–255.
- BARTOSZEWICZ, W., SKALSKA, T., 2006, *Zagraniczna turystyka przyjazdowa do Polski w 2005 r.*, Instytut Turystyki, Warszawa.
- Encyklopedia. Świat i Polska*. 2006, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- International tourism attractions in Central and South-Eastern Europe* (mapa pod red. P. Jordana), Österreichischen Ost- und Südosteuropa-Institut, Wien 1999.

- JORDAN, P. i in., 1999, *International Tourism Attractions in Central and South-Eastern Europe* (map), Österreichisches Ost- und Südosteuropa, Wien.
- PIETRASZEWSKA, E., WYRZYKOWSKI, J., 1993, Touristic attractiveness of Central and Eastern Europe in the light of West European touristic guide-books and proposals of tourist agencies, [w:] *Conditions of the Foreign Tourism Development in the Central and Eastern Europe*, vol. 2, University of Wrocław Department of Regional and Tourism Geography, Wrocław.
- Yearbook of Tourism Statistics. Data 2000–2004*, 2006, WTO, Madrid.
- WYRZYKOWSKI, J., 1995, Miejsce Polski na rynku turystycznym Europy Środkowej i Wschodniej, *Turyzm* 2.